

strirati Mladih src; saj je ob njem Podgorc angažiral Vavpotiča, ta pa je prispeval za II. zv. eno ilustracijo in pripravil v celoti ilustrativno gradivo za Dve legendi o lilijah, ki pa sta, kakor smo že zapisali, mogli iziti šele po svetovni vojni.

Tako je Meško poiskal za mladinsko knjigo Volk spokornik in druge zgodbe za mladino novega ilustratorja. Bil je to France Podrekar, profesor na ljubljanskem liceju, nagnjen k satiri, karikaturi in groteski, kar se je dobro pokazalo pri Volku spokorniku. Ujel se je s satiričnimi potezami Meškovih živalskih zgodb in s fantastiko njegovih bajk in pravljic, bil pa je pretrd in brez liričnega podtona.

Ko je Učiteljska tiskarna tiskala Meškovo knjižico Našim malim, jo je opremil in zanj oskrbel nekaj ilustracij tedaj v Ljubljani študirajoči tržaški slikar Milko Bambič. Bambiča je pridobil za ilustriranje Meška tudi Venceslav Bele, da je s kar številnimi, največ celostranskimi risbami pospremil knjižico Mladini, izdano v Gorici. Milku Bambiču je to delo pomenilo začetek njegovega zelo plodovitega ilustriranja mladinskih knjig na Primorskem in v nekdanji jugoslovanski Sloveniji.

Viktor Smolej
Ljubljana

Ocene in poročila

Jubilejna publikacija o Ivanu Prijatelju

Prijatelj zbornik. Ob stoletnici rojstva. Ur. Štefan Barbarič. Ljubljana, Slovenska matica, 1975. 264 str.

Prijatelj zbornik je izšel ob 100-letnici njegovega rojstva pri Slovenski matici. V njem je zbranih devet daljših razprav, dodana pa jim je še bibliografija Prijateljevih del, ki jo je sestavila Boža Pleničar.

Urednik zbornika Štefan Barbarič je v uvodnem prispevku *Srečanja in soočanja* skušal orisati Prijateljevo delo tako na področju literarne zgodovine kot tudi esejistike, svojo pozornost pa je osredotočil ob njegovem delovanju pri Slovenski matici. Anton Slodnjak je pod naslovom *Ivan Prijatelj med slovstvenimi zgodovinarji svoje dobe* raziskoval vlogo in pomen Prijatelja v času, ko so živeli in ustvarjali tudi France Kidrič, Avgust Žigon in Ivan Grafenauer. V svojem prispevku je skušal orisati delo štirih velikih utemeljitev slovenske literarne zgodovine, pri čemer je posebej opozoril na njihovo zanimanje za rusko literaturo, in v tem okviru realno prikazati in oceniti Prijatelj zbornik.

V razpravi *Temelji Prijateljevega literarnega nazora* je Štefan Barbarič na kratko orisal Prijateljevo življenje, njegove prve

spise, potem pa je skušal opredeliti bistvo Prijateljevega literarnega nazora, ki je vzniknil iz neposrednega podoživljanja in kritične, intelektualno postulirane metode. Širino in temeljitost, ki sta mu bili lastni, je spoznal v Jagičevem seminarju, na Dunaju pa si je pridobil tudi mišljenje, da trditve veljajo le takrat, če so podprte z ustreznimi dokaznim gradivom. Barbarič je podrobno razčlenil njegovo nastopno predavanje *Literarna zgodovina* (1919) in skušal izluščiti glavne teme, ki se jih je v njem lotil; podrobneje je pregledal tudi njegove *Perspektive* iz leta 1906, njegovo delitev literarnih osebnosti na pesnike in občane in njegovo razlikovanje poezije in literature.

Jože Pogačnik je v svoji študiji *Primerjalno načelo v Prijateljevi literarno-raziskovalni praksi* poudaril, da se je ob pozitivistični doktrini, ki je vladala na Slovenskem, ravno s Prijateljem in Žigonom začela uveljavljati drugačna literarna historiografija. Avtor je analiziral Prijatelj zbornik *Literarna zgodovina* in skušal izluščiti Prijatelj zbornik zbornik o književnosti in o literarni vedi. Ob tem je odkril ločnico v njegovem nazoru in delovanju — »na eni strani so znanstvena (pozitivistično-racionalistična in sociološka) prizadevanja, na drugi ustvarjalno-intuitivna (imprisionistična in simbolična)«, na eni stra-

ni so dela, v katerih so »materialne, politične in socialne okoliščine čvrste determinante slovenskega ustvarjanja«, po drugi strani pa je Prijatelj trdno prepričan o popolni avtonomiji umetniškega dela. Njegov literarni nazor je od vsega začetka razlojen v dve prvini — na eni strani je težnja po popolni, celoviti metodi, na drugi strani pa odpira vrata interpretaciji in literarnozgodovinskemu esaju. Pogačnik je podrobneje pregledal več Prijateljjevih razprav. Ustavil se je ob *Duševnih profilih slovenskih prepovediteljev* in ob tem podčrtal pronicljivost njegovega duha ter še posebej njegovo zavzetost za idejo slovenskega naroda, ki je bila v marsičem osnovno gibalno njegovega dela.

Joža Mahnič se je v svojem prispevku *Ivan Prijatelj in slovenska moderna* posvetil predvsem raziskovanju tistih Prijateljjevih spisov, ki so posvečeni našim štirim modernistom. Ob tem je ugotovil, da se je Prijatelju zdel Kette od vseh najgloblji in najvišji — o tem je pisal v razpravi *Drama Prešernovega duševnega življenja*. Z Murnom so Prijatelja družile prijateljske vezi in navdušenje nad rusko literaturo; z njim si je dopisoval in po njegovi želji tudi uredil njegove pesmi ter jim napisal spremni esej. Morda bi mu lahko očitali le to, da je težišče Murnovega dela videl v kmečkih pesmih. V zvezi s tem je Mahnič opozoril tudi na raziskave sodobnih literarnih zgodovinarjev, ki so ta problem osvetlili še z drugih zornih kotov. Mahnič se je pomudil tudi ob Prijateljevem odnosu do Ivana Cankarja, saj je o njem pisal že pred svojim odhodom v Rusijo, o njunih razhajanjih in o odklonilni sodbi in predavanju o Župančiču. Obenem pa je opozoril, da se je kasneje povzpел do pravičnejše ocene v rokopisnem predavanju o četverici modernih (l. 1914). Bolj prisrčni so bili Prijateljevi stiki z Župančičem; zato je Mahnič podrobno pregledal *Govor o Župančiču*, ob koncu pa ugotovil, da se je v kasnejših letih tudi to prijateljstvo ohladilo.

Zoltan Jan piše o *Izhodiščih v pregledu Slovenska književnost*. Podrobno je pregledal obe izdaji Slovenske književnosti, ki v času svojega nastanka med Slovenci nista vzbudili pravega odmeva. V teh dveh, pravzaprav samostojnih esejih je Prijatelj uveljavil časovno in estetsko vrednotenje pojavov. Ob tem je Jan opozoril na tipološko rabo terminov, ki je bila

pri Prijatelju premalo dosledna. Opozoril je, da se je Prijatelj odločil za delitev po izhajanju časopisov. Njegova periodizacija sloni na novem razumevanju literarnega razvoja, ki pa ni bilo čisto dosledno, saj inovacij ni razumel kot spopad starega z novim. Nedomišljeno ostaja po mnenju Jana tudi razmerje med literaturo in njenim družbenim ozadjem. Pregled pa kljub pomanjkljivostim omogoča jasnejši vpogled na strokovni vzpon I. Prijatelja.

Štefan Barbarič je tudi avtor razprave *Prijateljeva mladostna leposlovna proza*, v kateri je podrobno pregledal posamezne prispevke, dlje pa se je ustavil ob Domahčih vajah in ob njegovih kasnejših spisih, ki so bili večinoma namenjeni za podlistek. Ob tem je ugotovil, da pomeni leto 1900 Prijateljjev pripovedni vzpon.

Ivan Prijatelj in ruska literatura je naslov razprave Franca Zadravca. Avtor ugotavlja, da se je Prijatelj začel zanimati za rusko literaturo že v gimnazijskih letih in da je z njo seznanjal tudi svoje prijatelje, med njimi Murna in Cankarja. Že zgodaj se je navduševal za Tolstoja in Čehova, za literaturo, ki se je povezala z ljudstvom, za Gorkega, kasneje pa za Gogolja. Zanimala ga je tudi literarna kritika. Z vsem tem se je podrobneje seznanil med svojim študijskim potovanjem v Rusijo (1903—1904). Ruska literatura pa je vplivala tudi na oblikovanje njegovega lastnega umetnostnega nazora. Do l. 1906 se mu je nakopilo toliko spoznanj o tem, kaj je literarna umetnina in kaj literarna veda, da je o tem pisal kar dvakrat. 1906 je napisal *Estetičen načrt* in po Dostojevskem definiral lepoto kot enoto vseh nasprotij in protislovij. Absolutum je po njegovem mogoče odkrivati z duhom — čustvom. Tako je bila njegova idealistično pojmovana lepota tudi v nasprotju s pojmovanjem Dostojevskega in ruskih realstov. Po l. 1906 se je zavzel za sintezo obeh idealov — stvarnega in idealnega — za kritični idealizem. Zadravec opozarja tudi na njegovo prevajanje Evgenija Onjgina, pa na spremljanje sodobne ruske literature po simbolizmu, na njegovo knjigo *Predhodniki in idejni utemeljitelji ruskega realizma*, v kateri je sistemiziral svoje rusistično delo, pa na njegove definicije realizma in nadrealizma, ob katerih mu je l. 1925 ugovarjal Vidmar. Ob koncu opozarja, da moramo Prijateljevo delo razumeti tudi kot trganje iz provincializma in odpiranje svetu.

V svojem prispevku *Prijatelj in Tavčar* se je Marija Boršnik spomnila Prijateljevih predavanj in ekskurzij s študenti, potem pa se je ustavila ob njegovem uredniškem delu za Tavčarjeve zbrane spise, ki nikoli niso v celoti izšli, ker je prišlo do nesporazuma med založnico in urednikom, ki ni mogel urejati Tavčarjevih del po kronološkem vrstnem redu in jim napisati takih spremnih besed, kakršne si je zamislil. Ugotovila je, da je Prijatelj skoraj vzorno rešil problem razvrščanja Tavčarjevega gradiva, pri tem pa ob koncu že več govorila o Tavčarju kot o Prijatelju. Njen spominski prispevek je tako med vsemi najbolj oseben.

Dušan Moravec je avtor zadnje študije — *Prijateljeva dramaturgija in teatrologija*. V njej je opozoril, da je Prijatelj že kot študent prevajal Čehova; ob tem pa tudi na to, da bi se Ljubljana takrat lahko uvrstila med prva mesta, kjer so uprizorili Čehova, a se to žal ni zgodilo. Opozoril je tudi na druge Prijateljeve prevode in ob tem ugotovil, kako obsežno in vsestransko je bilo njegovo prevajalsko delo. Ko je omenil njegov esej *Slovensko gledališče* iz leta 1918, je zapisal, da je to v nekaj stavkih strnjena zgodovina slovenskega gledališča.

Alenka Logar-Pleško
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Prikaz slovenskih učbenikov za začetni bralni pouk

Ivan Andoljšek: *Naš začetni bralni pouk in učbeniki zanj*. I. 1551—1869. 2. predelana izdaja. DDU Univerzum, Ljubljana, 1978, 358 str. — III. 1918—1945. DDU Univerzum, Ljubljana, 1978, 238 str.

Še nedolgo tega smo poročali o prvem in drugem delu Andoljškovih knjig, zato smo veseli, da zdaj lahko poročamo o novi izdaji prve in o izidu tretje, sklepne knjige, ki sta prišli na svetlo istočasno. Takoj moramo povedati, da sta obe knjigi natisnjeni z normalnim tiskom in da so podobne — kot že v drugi knjigi — zdaj v obeh knjigah razvrščene med besedilom, kar je v vseh pogledih bolje kot prej v prvi knjigi, ko so bile na koncu. Tisk prve knjige v tej predelani izdaji je mnogo lepši kot v tretji knjigi po novi fototehnikni. Knjigi sta tudi na zunaj lepo opremljeni s podobo Primoža Trubarja in beročega partizana. Opremil ju je Ive Šubic.

O vsebinski strani prve knjige moremo le ponoviti oznako in priznanje avtorju v poročilu v JiS XXII, str. 272 z dodatkom, da je I. Andoljšek knjigo tehtno predelal z novimi dognanji, kar velja tudi za popravljene podatke v seznamu pisateljev učbenikov na koncu dela. Novost pa je tretji zvezek, ki obravnava najnovejšo dobo — v stari Jugoslaviji in med tujo zasedbo.

Pisatelj nam v uvodnih mislih »izda« čas svojih naporov za pričujoče delo — osem dolgih let. Že navedena množica imen ljudi, ki so mu dali podatke za to dobo, kakor tudi ogromna bibliografija dokazuje, kako obsežno delo je opravil. Tudi tretja knjiga je zgrajena po zgledu prvih dveh, le z večjim poudarkom na bibliografiji, ker je za to obdobje še ni. Kako učbeniki tudi v najnovejšem času izgledajo, potrjuje naš pisatelj, ki ni mogel najti vseh ponatisov. Zato je še tem večja njegova zasluga, da je zbral toliko težko dostopnega gradiva, virov in slovstva o sestavljavcih učbenikov (str. 210—228), saj so njegovi članki o mnogih le-teh kar majhne monografije, tehtno dopolnilo k SBL.

Sestava tretje knjige pa se po svojem značaju vendarle razlikuje od prvih dveh, saj obravnava prvi del učbenike v bivši Jugoslaviji, drugi v zamejstvu in tretji »pod okupacijo«. Veliko truda in iskanja so veljali pisatelja že splošni uvodi v posamezna razdobja, npr. v prvem delu o prekmurškem šolstvu z vsem madžarskim političnim in šolskim ozadjem. Ker dravske banovine pred januarjem 1929 ni bilo, bi moral biti naslov tega III. dela drugačen, npr. »v jugoslovanski Sloveniji«. — Posebno dragocen je drugi del knjige: Učbeniki v zamejstvu (tako v kazalu, v besedilu pa ima tudi ta del naslov: B. Učbeniki pod okupacijo — enako kot tretji del C, str. 142 sl.), kjer je zbrano in pregledno urejeno glede izvira in značaja gradivo iz Julijske krajine (str. 99—135) ter s Koroškega (str. 135—141). Tu pogrešamo še poglavje Na Madžarskem z opisom obeh učbenikov, ki sta na str. 47—49 in 94—98.

V tretjem delu knjige Učbeniki pod okupacijo (142—191) seznanja A. najprej z razvojem in značajem šolstva na zasedenem slovenskem ozemlju, pri čemer največ govoni o šolstvu v Prekmurju, kar je prav, ker so te razmere zunaj te pokrajine malo znane. Posebno poglavje je namenjeno šolstvu na osvobojenem slovenskem ozemlju — sicer obsežno, a raztreseno gradivo zanj je tu pregledno podano. V tretjem poglavju prikazuje pisatelj učbenike v